

Translat Library

2020 | vol. 2, no. 3

Un poema autògraf de Joan Fogassot

ALBERT LLORET

University of Massachusetts Amherst

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Filologia Catalana | Institut d'Estudis Medievals

How to Cite this Article

Albert Lloret. “Un poema autògraf de Joan Fogassot”. *Translat Library* 2, no. 3 (2020).

This work is published under a Creative Commons license (CC BY 4.0) with the exception of the figures. Figures 1–4 are in the public domain, whereas Figure 5 is under copyright from the Biblioteca de l’Ateneu Barcelonès.

DOI: <https://doi.org/10.7275/nfst-fn51>

ISSN: 2604-7438

Un poema autògraf de Joan Fogassot

ALBERT LLORET

University of Massachusetts Amherst

RESUM: En aquesta nota s'edita i s'identifica com a autògraf un poema de Joan Fogassot contingut al *Cançoner de París*. També s'hi aporten arguments per a desestimar la hipòtesi que un altre manuscrit, el *Cançoner de l'Ateneu*, fos un autògraf del mateix autor.

PARAULES CLAU: poesia catalana medieval; cançoners; Joan Fogassot; *Cançoner de l'Ateneu*; *Cançoner de París*.

Al final del *Cançoner de París* (París, Bibliothèque nationale de France, ms. esp. 225; cançoner J), en tres folis encartats (fol. CCXXXVI–CCXXXVIII), hi ha copiats dos textos relacionats amb les pràctiques cerimonials o administratives de l'entorn poètic del consistori barceloní de la Gaia Ciència (Beltran 2000: 364–365). Aquests textos han estat editats i estudiats amb erudició per Miriam Cabré (2002a, vegeu també 2002b). Aquí s'identificarà el copista i la forma material d'un d'ells, el de Joan Fogassot, i d'aquestes identifications se'n desprendran conseqüències per a la consideració d'un altre cançoner, el de l'Ateneu (N), i per a l'edició del poema, que s'edita al final del treball.¹

¹ Les sigles dels cançoners segueixen les de Massó i Torrents (1913-1914).

El primer dels textos poètico-administratius del *Cançoner de París* és un «manament» (v. 33) en 36 versos hexasíl·labs apariats. L'autor, Joan Ramon Ferrer, signa el text de la seva mà com a «hu dels man[te]nidors del Gay saber» (fol. [CCXXXVII recto](#)). En aquest text, Ferrer insta Joan Fogassot a emetre sentència d'un debat poètic iniciat per un tal Ricard (sembla que oralment) amb Pere Pau Saguda, i prosseguit per escrit entre Saguda i Joan Sacoma («e despuys, d'altre part, / Çagud'ha prosseguit / aquest plet en scrit», vv. 15–17). Fogassot s'havia endarrerit a emetre la sentència al·legant que estava molt ocupat, descàrrec que Ferrer considera inadmissible («lo qual diu que no pot / declarar en lo fet / de negocis constret, / lo qu'es fluixa raho», vv. 21–24). Per això, Ferrer requereix a Fogassot que compleixi amb el seu deure al cap de deu dies, sota pena de tres-cents sous. Tot i contenir la signatura autògrafa de l'autor, el text fou copiat per una mà diferent.

L'altre text encartat al cançoner és la sentència de Fogassot (fol. [CCXXXVI verso](#), [CCXXXVI recto](#), [CCXXXVIII recto](#), vegeu les figures 1–3 de l'apèndix 1). Aquesta sentència del debat entre Sacoma i Saguda consta de 136 versos heptasíl·labs apariats, quinze dels quals han arribat mutilats pel mal estat del paper. Així i tot, el text sembla complet, si bé en un format particular que n'havia dificultat la reconstrucció ja des que Massó i Torrents l'estudià (1913-1914: 92, *incipit* [ara v. 33] «...olguera ...companyia»). Abans de ser encartat, el document s'havia copiat a una sola columna, en dos folis plegats verticalment (del segon només en queda un tros), de manera que el poema s'inicia al verso de l'actual fol. [CCXXXVI](#). Aquesta particularitat, observada amb l'avantatge que avui ofereixen els facsímils digitals, permet editar el text en ordre (com es fa a l'apèndix 2). Al marge superior esquerre del foli [CCXXXVIII recto](#) hi ha una inscripció amb el dia i el lloc en els quals es comunicà la sentència: «dissabte a xx de janer se dona la sentencia en l'ort d'en Francesch morer». Massó i Torrents pogué llegir al verso del foli «a vij. de desembre [14]lxxv» (Massó i Torrents 1913-1914: 92). La tençó devia haver tractat sobre quin estat podia servir millor Déu, el casat o el vidu. Citant la Primera Carta als Corintis (1Cor 7), Fogassot dictamina que, tal i com defensava Saguda, el vidu és aquell que millor pot servir Déu («e pensant que'l peccador / qui té de si libertat, / qual es lo viudo·partat / de muller e altra cura,

/ ab pensa desliur·e pura / pot millor servir a Déu / com a sobiran bé seu», vv. 72–76).

La sentència de Fogassot es conserva en aquest testimoni únic i és autògrafa. Està escrita en primer persona («yo, Johan Fogassot...», v. 18). Al final dels apartats es troba la signatura de l'autor («Vidit Johannes Fogassot iudex»), inscrita en una tinta lleugerament més fosca i, en vista del gruix relatiu dels traços, escrita potser també amb una ploma (amb un tall o bisell) diferent de l'emprada per a la còpia de la resta del text. El document, en qualsevol cas, no se signà en el mateix moment en el qual fou copiat. Pel que fa a la identitat paleogràfica entre totes dues lletres, vegeu, per exemple, l'execució de la 'f' a la signatura ('fogassot') i al darrer vers del text ('fi'); o la mateixa agrupació de les lletres i les mateixes lligadures a 'Fo' i 'ga' i 'sso' en les dues aparicions del cognom, al text i a la signatura; o encara els trets i el *ductus* de les lletres 'J' i 'V' i de la lligadura entre 'it' en el grup 'dit'. Trobem la mateixa lletra a un text notarial contemporani, també obra del nostre autor, que era notari: el sisè llibre d'albarans i àpoques del dret de pariatge del Consolat de Mar, corresponent als anys 1470–1473 (Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. JC 144). Vegeu, per exemple, el primer paràgraf del text (fol. 1r), en primera persona, on apareix el nom de l'autor amb els mateixos trets a la cinquena línia (figura 4 de l'apèndix 1, <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/juntacom/id/13954>). Denoten també autografia els versos amb correccions fetes per la mateixa mà (vv. 27, 56, 78, 79, 110, 117 i 132), algunes de les quals només poden atribuir-se a l'autor del text, com la del vers 110, que es reescriu sencer: «Com [...] enser valent personentesa» esdevé «virilment e bé deffesa». D'altra banda, sembla clar que el text era una còpia en net, atesa la presència d'errors propis del procés de còpia: per exemple, dos salts d'igual a igual que foren esmenats per la mateixa mà que copià el text (vv. 78–80).

Un altre cançoner relacionat amb l'obra de Joan Fogassot és el *Cançoner de l'Ateneu* (Barcelona, Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, ms. 1; el cançoner N), un còdex que algun cop s'ha proposat com a hològraf del poeta, un dels autors que hi tenen obra copiada (Aramon 1947-1948: 163–165). La identificació de l'autògraf al *Cançoner de París* permet aportar raons a les de l'estudi codicològic de Rodríguez Risquete (2010:

428n4 i 456n35) per a descartar que Fogassot hagués estat el copista del *Cançoner de l'Ateneu* o, més concretament, per a descartar que Fogassot fos el compilador *a*, la mà principal del cançoner i la que copià una glossa de Fogassot en primera persona al foli 21r (vegeu a la figura 5 de l'apèndix 1, que reproduïx <http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manuscritAB/id/1985>, i vegeu també Compagna 2009: 36–37 i Beltran 2006: 110–111).

La lletra de la glossa del *Cançoner de l'Ateneu* i la del text del *Cançoner de París* són de mans diferents. Ho indiquen la proporció entre la mida de les majúscules i la de les minúscules (menys altes a *N*), la longitud de les astes ascendents i descendents en relació al cos de les lletres (més llargues a *J*) o la tendència a lligar les lletres (major a *N*, amb un traç més cursiu). L'execució d'algunes lletres també demostra les diferències intrínseques entre totes dues mans. Compareu, per exemple, l'‘E’ i la ‘P’ majúscules a inici de vers en un i altre text (del *Cançoner de l'Ateneu*, al mateix foli 21v). El copista d'*N* alterna l'‘E’ en forma d'anell amb d'altres ‘E’s amb pal vertical, amb el braç mitjà sempre obert cap a la dreta, cap a l'interior. Fogassot produeix la mateixa vocal només en forma d'anell, amb el braç mitjà obert a dreta i esquerra i, a l'esquerra, rematat amb una floritura. Pel que fa a la ‘P’, la mà principal d'*N* remata l'anell amb un esperó o a vegades amb una floritura, mentre que Fogassot tanca el traç al pal o bé deixa l'anell obert però sense esperó o floritura. La ‘f’ del cognom ‘Fogassot’ apareix executada a *N* de múltiples maneres, però en cap cas amb la ‘f’ que trobem a *J*, on s'escriu amb un sol traç i formant una lligadura amb la ‘o’. Convé notar també que així com al *Cançoner de París* les dues úniques vegades que apareix el cognom de l'autor (al text i a la signatura) ho fa amb la mateixa grafia (‘Fogassot’), al *Cançoner de l'Ateneu* el cognom es realitza gràficament de moltes maneres diferents (‘fogassot’, ‘fogasot’, ‘foguassot’, ‘ffoguassot’, ‘ffogassot’, ‘ffoguasot’). Tot això també fa pensar que el compilador d'*N* tingué accés a materials propers a Fogassot, sense que el poeta fos el responsable de la còpia.²

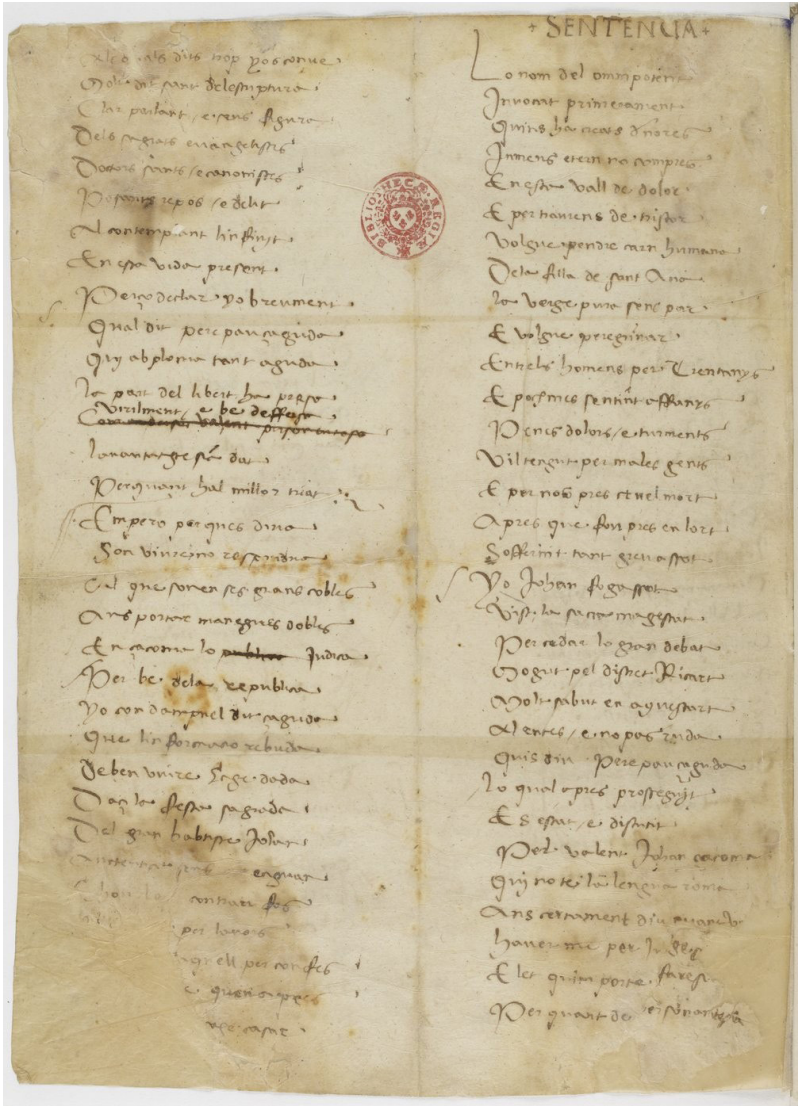
² Aquest treball pertany al projecte “Traducción y público lector en la Corona de Aragón (1380-1530): obras de inspiración clásica” (PID2019-103874GB-I00).

Un poema autògraf de Joan Fogassot

Apèndixs

Apèndix 1

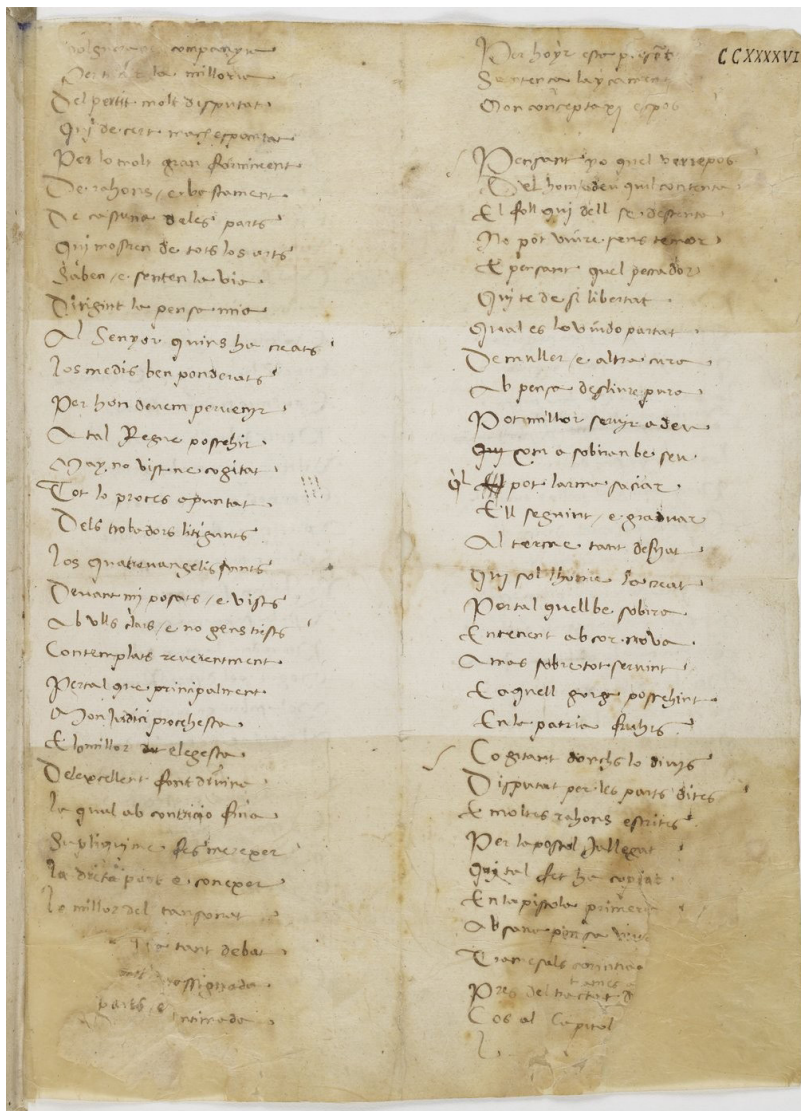
Imatges dels manuscrits

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France. Département des manuscrits. Espagnol 225

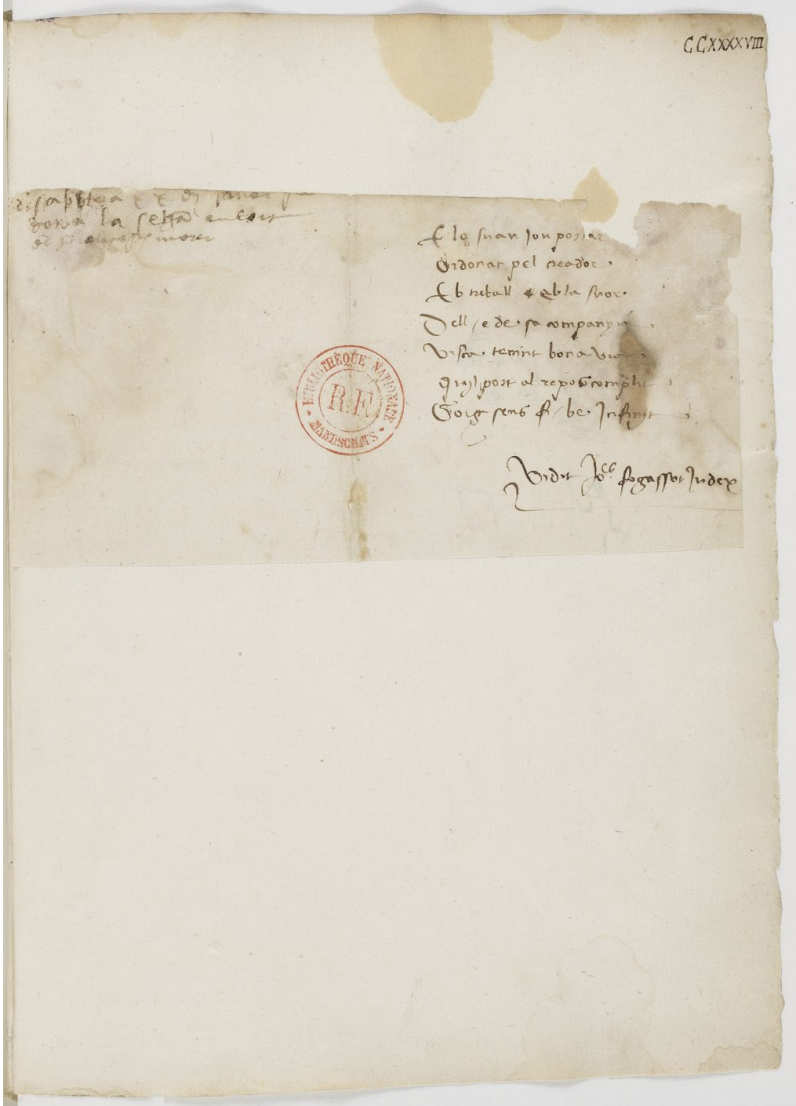
Fig. 1: Paris, Bibliothèque nationale de France, ms. espagnol 225, fol. ccxxxxvi verso. Font: gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France.

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Espagnol 2

Fig. 2: Paris, Bibliothèque nationale de France, ms. espagnol 225, fol. CCXXXVI recto. Font: gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France.

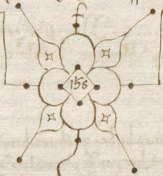
Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Espagnol 225

Fig. 3: Paris, Bibliothèque nationale de France, ms. espagnol 225, fol. CCXXXVIII recto. Font: gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France.

+ IHS + XPS +

Ant principio Sancta Maria mēd +
+ Sancta mater rerum da m scribere decem +
+ Cuy ceptura das fuerit da trina potestas +

Floruit dominus noster Iesus christi, virgo gloriosissime, semp virginis combis Maria
lorisq; curie super nos, inquit. Sempus libe apomay et alboronay misslorū
et experitay stenday et solvenday ex emolumentis Inris del piasee, quod collit
gimz Inis legiam in rōza Civitatis barthine ar aliquay Inissa facerentim.
p honorabilis Consalibz moxas dicit Civitatis In posse mei Johannis Fogassoti
ante Regia nōh publicū hōdines In bogi, omnium exorandū In dicitore
hōde Consalim ar consilij de vnt lege pffice Civitatis deo dicit reā
pendere et recipienday In opponere quod p meo In pffice In arte
notare. Sig. num.

Anto anaty dny. H. arc. **L**
+ Septuagesimo +

Clavarij den
Petrus d' Junyent

Die Sabbat. 2. mensis Febroary anno p̄nto.

Significat non in q̄. et Johanes libe pffice beneficay In Cno beate Marie
de mari hōdine p̄ntato, er artoz ad ber / erata. Legitime m̄tū In
et ordmāy ab hōde. p̄ v̄nto gēnē de v̄nto dōno. Ino L̄v̄nto et
d̄l̄cto Petro l̄toz p̄nto beneficay In Cno beate Marie. 2. p̄nto.
p̄ Civitatis manū In dicitore et exequitay In dicitore In dicitore.

Fig. 4: Barcelona, Biblioteca de Catalunya, JC 144, fol. 1r.

Font: Biblioteca de Catalunya.

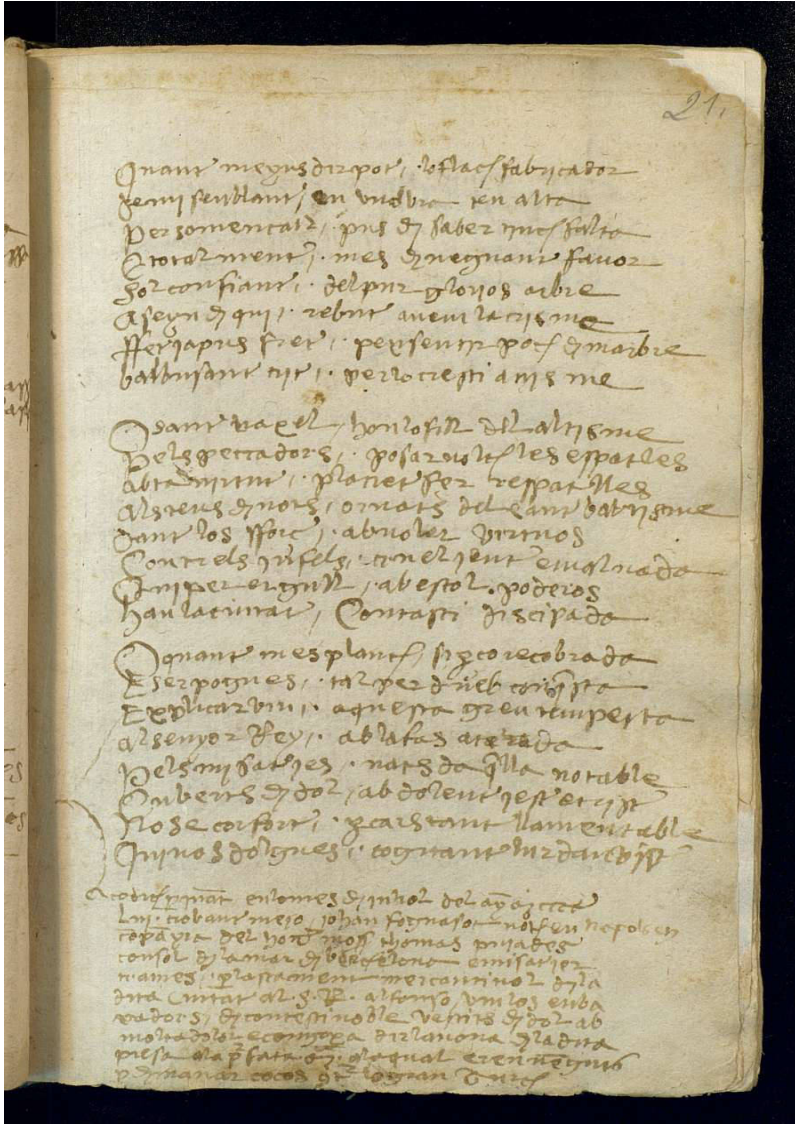

Fig. 5: Barcelona, Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, ms. 1, fol. 21r.

Font: Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès

Apèndix 2
Edició del text

Se segueixen els criteris d'edició d'Els Nostres Clàssics.

Sentència

Lo nom de l'Omnipotent
invocat primerament,
qui·ns ha creats de no-res,
inmens, etern, no comprès, 4
en esta vall de dolor
e per traure'ns de tristor
volgué pendre carn humana
de la filla de sant·Ana, 8
la Verge pura, sens par,
e volgué peregrinar
entre·ls hòmens per trent·anys
e poch més, sentint affanys, 12
penes, dolors e turments,
viltengut per males gents,
e per nós pres cruel mort
après que fon pres en l'ort 16
sofferint tant greu assot,
¶ yo, Johan Fogassot,
vist la sacra magestat,
per cedat lo gran debat 20
mogut pel discret Ricart,
molt sabut en aquest·art,
a l'entès, e no pas ruda,

¹⁸ Una clau al marge esquerre demarca l'inici d'una secció del text.

qui·s diu Pere Pau Çaguda, lo qual après prosseguit és estat e discutit pel valent Johan Çacoma, qui no té la lengua roma,	24 28
ans certament diu quant v[ol] haver-me per j[u]tge s[ol] elet, qui·m porte fares[a], per quant de persona·ntesa [v]olguer·aver companyia per t[eni]r la milloria del pertit molt disputat, qui de cert m'ach espantat	32 36
per lo molt gran forniment de rahons e bo stament de cascuna de les parts, qui mostren de tots los arts saberen e senten la via; dirgint la pensa mia al Senyor qui·ns ha creats, los medis ben ponderats	40 44
per hon devem pervenir a tal regne possehir, may no vist ne cogitat, tot lo procés apuntat dels trobadors litigants, los quatr·Evangelis sants denant mi posats e vists ab ulls clars e no gens trists,	48 52
contemplats reverentment per tal que principalment mon judici procehesca	

²⁷ *pel*: al manuscrit 'per', corregit per la mateixa mà.

e lo millor elegesca 56
de l'excel·lent font divina,
la qual, ab contrició fina,
supliquí me fes merèixer
la dreta part e conèixer 60
lo millor del tansonat,
[. . .] a tant debat
[. . .] assignada
[. . .] parts e rimada 64
per hojr esta present
santença, laycament
mon concept·axí espòs:
¶ pensant yo que·l ver repòs 68
de l'hom és Déu, qui·l contenta,
e·l foll qui d'Ell se destenta
no pot viure sens temor,
e pensant que·l peccador 72
qui té de si libertat,
qual es lo viudo·partat
de muller e altra cura,
ab pensa desliur·e pura 76
pot millor servir a Déu
com a sobiran bé seu,
qui·l pot l'arma saciar
Ell seguint, e graduar 80
al terme tant desijat,
qui sol l'home ha creat
per tal que·ll bé sobirà
entenent, ab cor no va 84
amàs, sobre tot servint,

⁵⁶ Entre 'millor' i 'elegesca' hi ha un 'du' ratllat.

⁶⁸ Un espai entre els versos 67 i 68 i una clau al marge esquerre, com la del vers 18, demarquen l'inici de secció.

⁷⁸ com: precedit d'un 'Quj' ratllat.

⁷⁹ qui·l: la mateixa mà corregeix 'El'.

e aquell goig possehint en la pàtria fruhís;	
¶ cogitant, donchs, lo divis	88
disputat per les parts dites, e moltes rahons escrites per l'apòstol ja·l·legat, qui tal fet ha copiat	92
en la Pístola primera, ab sana pensa, viu[era] trames·als Corintia[ns] pres del tractat d[. . . ans]	96
ço·s al capítol [setè], als [qu]als dits trop yo·s convé molt dit sant de l'Escriptura, clar parlant e sens figura	100
dels sagrats evangelistes, doctors sants e canonistes posant repòs e delit al contemplant l'infinit	104
en esta vida present;	
¶ per ço, declar yo breument qu·al dit Pere Pau Çaguda, qui ab ploma tant aguda	108
la part del libert ha presa virilment e bé deffesa, l'avantatge sia dat per quant ha·l millor triat.	112

⁸⁸ Una clau al marge esquerre demarca l'inici d'una secció del text.

⁹⁵⁻⁹⁶ Entre els dos versos, amb una tinta més fluixa: 'trames a'.

⁹⁷ Vegeu Cabré 2002a: 413n7; el capítol setè sembla el més ajustat a la defensa del llibert sense muller (cf. 1Cor 7:8, 22, 27 i 32).

¹⁰³ *posant*: al manuscrit 'posants'.

¹⁰⁶ Una clau al marge esquerre demarca l'inici d'una secció del text.

¹¹⁰ Copiat a la interlínia; corregeix el vers ratllat: "Com [...] enser valent perso-
nentesa" (compareu-ne la paraula rima amb la del vers 32).

Emperò, perquè's diria
son viure no respondria
cal que sonen ses grans cobles
ans portar mànegues dobles 116
e'n Çacoma lo judica,
¶ per bé de la republica
yo condampne'l dit Çaguda
que l'informació rebuda 120
de ben viure sig[u]e dada
d'ací la festa sagrada
del gran Babtiste Johan
an[. . .] sens enguan, 124
[e] hon lo contrari fos
[. . .] per lavors
[. . .] aquell per confés
[. . .] qu'enaprés 128
[. . .] age casat
e lo suau jou portat
ordonat pel Creador
e·b treball e·b la suor 132
d'ell e de sa companyia
visca tenint bona via
qui'l port al repòs complit,
goig sens fi, bé infinit. 136

¹¹³ Una clau al marge esquerre demarca l'inici d'una secció del text.

¹¹⁵ *cal que*: s'ha de llegir 'qual que' (Cabré 2002a: 414n9).

¹¹⁶ *portar mànegues dobles*: 'obrar amb astúcia o amb mala intenció' (cf. DCVB, s.v. 'mànega', loc. d, 'anar amb dos jocs o parells de mànegues').

¹¹⁷ *judica*: corregeix 'publica'.

¹¹⁸ Una clau al marge esquerra demarca l'inici d'una secció del text.

¹²² *d'ací*: llegiu 'd'ací a'.

¹³² *e·b*: 'e' corregit.

Manuscrits citats

- Barcelona, Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, ms. 1 [Cançoner de l'Ateneu, N] (manid 1322) <<http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/manus-critAB/id/1985>>
- Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. JC 144. <<http://mdc.csuc.cat/cdm/ref/collection/juntacom/id/13954>>
- París, Bibliothèque nationale de France, ms. espagnol 225 [Cançoner de París o d'obres enamorades, J] (manid 1325) <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8452205t/>>

Obres citades

- Aramon, Ramon. 1947-1948. «Dues cançons populars italianes en un manuscrit català quatrecentista». *Estudis romànics* 1: 159–188.
- Beltran, Vicenç. 2000. «Tipologia i gènesi dels cançoners. El cançoner J, ms. Esp. 225 de la Bibliothèque Nationale de Paris». *Llengua & Literatura* 11: 355–395.
- Beltran, Vicenç. 2006. *Poesia, escriptura, societat: els camins de March*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Cabré, Miriam, 2002a. «Jutges, processos i sentències en la lírica del XV: Joan Ramon Ferrer, mantenidor del gai saber (1475)». *Estudi General* 22: 409–420.
- Cabré, Miriam. 2002b. «El saber de Joan Ramon Ferrer». A *Literatura i cultura a la Corona d'Aragó (segles XIII-XV)*, editat per Lola Badia, Miriam Cabré i Sadurní Martí, 227–255. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Compagna, Anna Maria. 2009. «La tradició extravagante de la literatura: notarios poetas». *Medievalismo en Extremadura: Estudios sobre literatura y cultura hispánicas de la Edad Media*, editat per Jesús Cañas Murillo, Francisco Javier Grande Quejigo i José Roso Díaz, 63–72. Badajoz: Universidad de Extremadura.
- Massó i Torrents, Jaume. 1913-1914. «Bibliografia dels antics poetes catalans». *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* 5: 3–276.
- Rodríguez Risquete, Francisco Javier. 2010. «El Cançoner de l'Ateneu (ms. 1 de l'Ateneu barceloní)». A *Translatar e transferir. La transmissió dels textos i el saber (1200-1500)*, editat per Anna Alberni, Lola Badia i Lluís Cabré, 425–473. Barcelona - Santa Coloma de Queralt: Obrador edèndum.